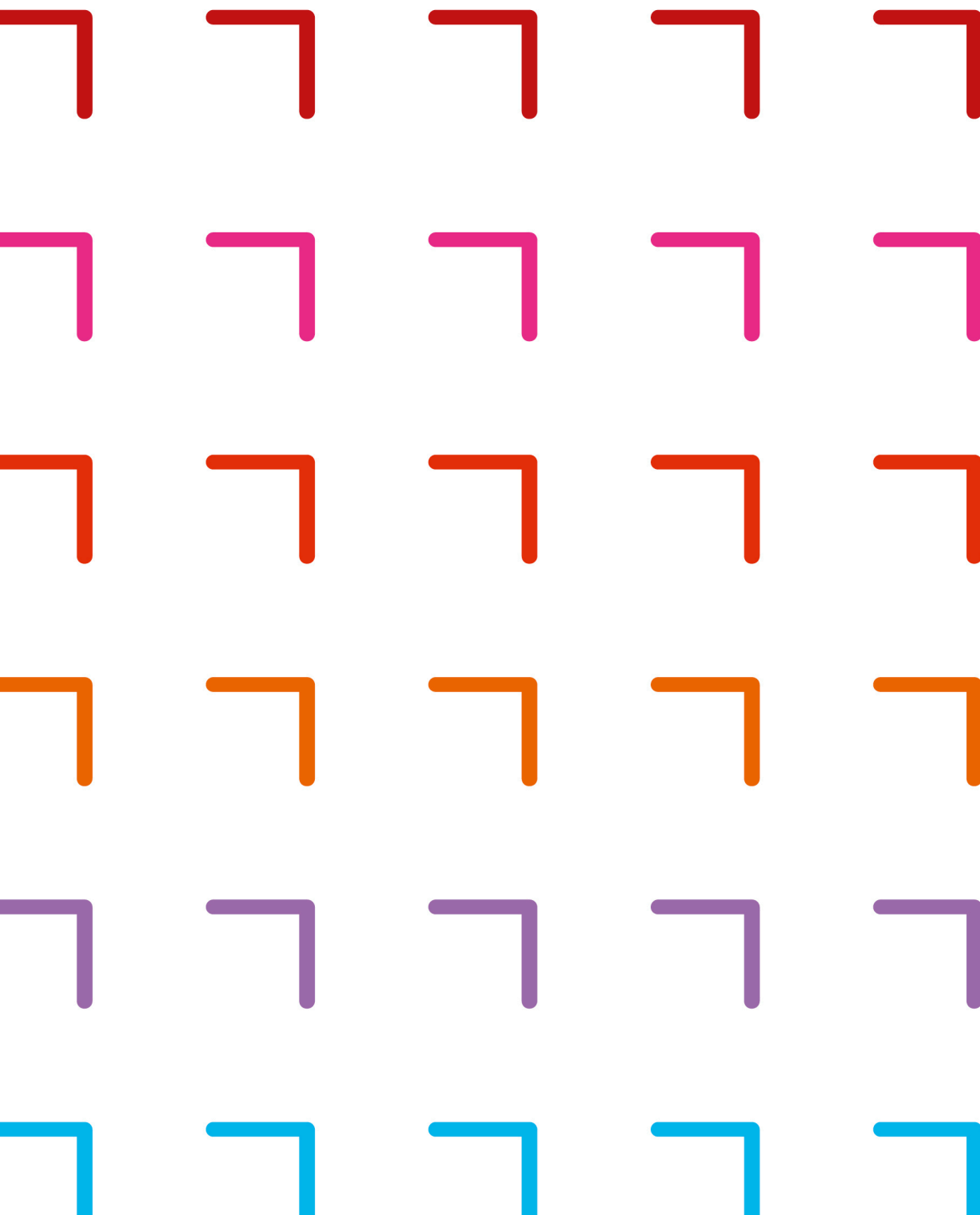

ADVIES 168
VALORISATIE VAN
ONDERZOEK IN DE
HUMANE EN SOCIALE
WETENSCHAPPEN
29 MAART 2012

ADVIES 168
VALORISATIE VAN
ONDERZOEK IN DE
HUMANE EN SOCIALE
WETENSCHAPPEN
29 MAART 2012

INHOUD

SITUERING

VOOR EEN GOED BEGRIP

ADVIES

1. **BELANG VAN (MAATSCHAPPELIJKE) VALORISATIE (H)ERKENNEN EN (MAATSCHAPPELIJKE) VALORISATIE WAARDEREN**
 - 1.1. Actieve rol onderzoeker in valorisatieverhaal, maar cultuuromslag nodig
 - 1.2. Valorisatie als basisopdracht van kennisinstellingen steviger verankeren en waarderen
 - 1.3. (H)erkenning van valorisatie met een niet-economische finaliteit
 - 1.4. Een brug slaan tussen maatschappelijk middenveld en academische wereld
 - 1.5. Erkenning valorisatie niet ten koste van niet-gericht fundamenteel onderzoek
2. **HET CONCEPT VAN VALORISATIE VOLDOENDE BREED OPVATTEN**
 - 2.1. Naar een brede conceptualisering en brede invulling van valorisatie
 - 2.2. Een gedeelde visie
3. **VALORISATIE IN DE HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN ZICHTBAAR MAKEN**
 - 3.1. Indicatoren ontwikkelen om valorisatie in brede zin te meten
 - 3.2. Valorisatie correct communiceren
4. **VALORISATIE ONDERSTEUNEN**
 - 4.1. Meer transparantie brengen in het financieringsinstrumentarium
 - 4.2. IWT-doctoraatsbeurzen, Tetra en IOF verruimen naar maatschappelijke valorisatie: belangrijke voorwaarden
 - 4.3. Opdracht en financieringswijze van Interfacediensten verruimen
 - 4.4. Interdisciplinariteit, samenwerking en netwerking optimaal kansen geven
 - 4.5. Valorisatiekennis bij onderzoekers bevorderen
 - 4.6. Nood aan verdere en langere ondersteuning
5. **TOT SLOT**

EXECUTIVE SUMMARY

Voorliggend advies bouwt voort op de waarnemingen en aanzetten tot aanbevelingen in het eindrapport van de VRWI onderzoeksopdracht 'Naar waarde geschat: Valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen'. Na grondige discussie in de Raad en zijn Commissies werden deze verder uitgewerkt en bijgestuurd.

De VRWI is ervan overtuigd dat de onderzoeker zelf centraal staat in het valorisatieproces en hierin een actieve(re) rol moet opnemen. Tegelijkertijd is hierbij het motiveren, stimuleren en begeleiden van deze onderzoeker naar ondernemerschap nodig. De kennisinstellingen kunnen de onderzoeker daarin ondersteunen door inspanningen op het vlak van valorisatie beter te waarderen, meer en/of andere heterogene loopbanen uit te werken en opleiding en begeleiding te voorzien. Zij moeten valorisatie – één van hun basisopdrachten – steviger inbedden in hun algemeen beleid. Het is de rol van de overheid om hiervoor de nodige 'incentives' te voorzien.

Daarnaast is het ook nodig om het begrip valorisatie te verruimen. Momenteel wordt valorisatie nog te vaak vereenzelvigd met het creëren van economische meerwaarde. Dit advies bepleit daarom de erkenning en waardering van maatschappelijke valorisatie, een generieke term voor elke vorm van meerwaardecreatie (inclusief economische meerwaarde), bovenop de wetenschappelijke meerwaarde.

Het verruimen van het begrip valorisatie heeft natuurlijk implicaties voor het financieringsinstrumentarium en de ondersteunende diensten aan de kennisinstellingen (TTO's). Momenteel staan de 'IWT-specialisatiebeurzen', het Tetra-fonds en het IOF weliswaar open voor de humane en sociale wetenschappen (H&SW), maar is economische valorisatie het bepalende criterium. Ook het businessmodel van de TTO's is gebaseerd op economische terugverdieneffecten.

Het uitbreiden van deze kanalen naar maatschappelijke valorisatie heeft belangrijke consequenties. Het mag in geen geval resulteren in het hypothekeren of verder verlagen van de slaagkansen van ingediende projecten. De uitbreiding van het begrip valorisatie moet dus gepaard gaan met een vergelijkbare uitbreiding van het beschikbare budget en het hernemen van het beloofde groeipad voor het IOF-kanaal. De VRWI is er ook van overtuigd dat er meer valorisatiepotentieel bestaat bij de H&SW waarop de TTO's kunnen inspelen. Een eventuele verruiming van de opdracht van de TTO's naar maatschappelijke meerwaardecreatie zal eveneens extra subsidies vergen. Het meerjarengroeipad voor O&O

– waartoe de Vlaamse Regering in mei 2011 een verbintenis aanging – biedt mogelijkheden voor dergelijke uitbreidingen.

De maatschappelijke valorisatie in de humane en sociale wetenschappen blijft vaak onzichtbaar. Dit fenomeen wordt door de onderzoekers van dit rapport bestempeld als “de paradox van alomtegenwoordigheid en onzichtbaarheid”. De Raad pleit dan ook voor het ontwikkelen van geschikte kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren voor maatschappelijke valorisatie. Vermits dit geen gemakkelijke oefening wordt, moeten alle betrokkenen hieraan meewerken.

Tenslotte wil de VRWI in dit advies een lans breken voor interdisciplinair en –institutioneel onderzoek, vermits dit extra hefboven creëert en kritische massa kan mobiliseren. Het biedt ook een groot potentieel tot valorisatie. Daarom pleit de Raad voor het stimuleren van dergelijke interdisciplinaire projecten en het uit de weg ruimen van eventuele hinderpalen. Hierbij moet het wel duidelijk zijn dat effectief interdisciplinair onderzoek vereist dat de verschillende disciplines op een evenwaardige basis (en ‘niet gezuild’) deelnemen en dat allen van in de conceptfase betrokken worden.

SITUERING

In 2009 gaf de Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie (VRWI) de opdracht voor een onderzoeksproject om (1) de aard, de omvang en het belang van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen (H&SW) in kaart te brengen, (2) eventuele knelpunten, uitdagingen en opportuniteiten te detecteren en (3) hieruit aanbevelingen te formuleren.

De studieopdracht ging van start in september 2009 en werd afgerond in maart 2011. Het eindrapport 'Naar waarde geschat: Valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen', waarin de onderzoekers ook een aanzet tot aanbevelingen geven, werd op 24 maart 2011 door de VRWI goedgekeurd en in mei 2011 gepubliceerd in de VRWI-studiereeks (nummer 22).

De rationale achter deze onderzoeksopdracht is dat de notie 'valorisatie'¹ van wetenschappelijk onderzoek weliswaar toenemende aandacht krijgt, maar vaak louter gezien wordt als de bijdrage aan economische bedrijvigheid. In deze benadering wordt de bredere maatschappelijke bijdrage van wetenschappelijke kennis onvoldoende gevat en zichtbaar gemaakt.

Deze eerder beperkte kijk op valorisatie spitst zich voornamelijk toe op technologische innovatie die meestal voortvloeit uit de exacte, toegepaste en biomedische wetenschappen. De humane en sociale wetenschappen krijgen in verhouding minder aandacht en zijn ze ook minder prominent aanwezig in het debat over innovatie en in teksten over wetenschapsbeleid.

Indien Vlaanderen in 2020 tot de top-5 van de innovatiegerichte regio's in Europa wil behoren, mogen we ons niet blindstaren op dit louter economische aspect. Technologische innovaties alleen volstaan immers niet om Vlaanderen in de spits te brengen van het Europese innovatiepeloton. Ook sociale innovatie – in de ruime zin – is een *conditio sine qua non*. Valorisatie moet dus breder worden bekeken.

In 'Naar waarde geschat: Valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen', wordt valorisatie gedefinieerd in lijn met de werkdefinitie die de Nederlandse Adviesraad voor Wetenschap en Techniek (AWT) voorstelde, namelijk "een proces dat ervoor zorgt dat wetenschappelijke kennis kan gebruikt worden in de praktijk. Valorisatie is het geschikt en bruikbaar maken van onderzoeksresultaten opdat de kans groter wordt dat derden ze zouden kunnen benutten."

¹ Valorisatie is een begrip dat buiten Vlaanderen en Nederland niet gemeenzaam wordt gebruikt om te verwijzen naar processen van waardecreatie op basis van wetenschappelijk onderzoek.

De toegevoegde waarde die hierdoor gecreëerd wordt, kan zowel economisch, sociaal of cultureel zijn, kan zich situeren op het gebied van het fysisch of psychisch welbevinden, of kan uit een combinatie ervan bestaan. De vraag naar valorisatie stelt zich m.a.w. evenzeer voor de humane en sociale wetenschappen.

In haar beleidsbrief Wetenschap en Innovatie 2012 verwijst Vlaams minister van Innovatie Ingrid Lieten naar dit VRWI-onderzoeksproject. Ze kondigt aan in de loop van 2012 de aanbevelingen uit het rapport nader te zullen analyseren met de conceptnota 'Innovatiecentrum Vlaanderen' als referentiekader. Hierin worden Innovatieknooppunten gedefinieerd, die ook uitgaan van een bredere benadering van valorisatie, onder meer vanuit de optiek van 'challenge driven innovation'.

De VRWI wil hier zijn steentje toe bijdragen. De Raad heeft de conclusies en aanbevelingen uit voornoemd eindrapport grondig besproken en verder uitgediept, en op basis hiervan voorliggend advies geformuleerd. De VRWI raadt aan dit advies samen met het rapport te lezen.

VOOR EEN GOED BEGRIP

Hoewel de focus van de VRWI-onderzoeksopdracht lag op valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen, legt de analyse processen en factoren met betrekking tot valorisatie bloot die niet beperkt zijn tot deze disciplines. Tal van de aangereikte punten en aanbevelingen zijn daarom eerder generiek. Daarnaast worden ook knelpunten vastgesteld die wél specifiek te maken hebben met de humane en sociale wetenschappen. Beide worden in dit advies meegenomen.

We merken ook op dat het VRWI-onderzoek zich beperkte tot de Vlaamse universiteiten en hogescholen. Andere (erkende) kennisinstellingen, hoewel onderdeel van het kennis- en innovatiesysteem, komen hier niet aan bod.

De valorisatiestudie werd beperkt tot processen die te maken hebben met de derde opdracht van de associaties: maatschappelijke dienstverlening. Hoewel het evident is dat kennisoverdracht en –creatie in belangrijke mate plaatsvindt in het onderwijs, werd deze vorm van valorisatie van onderzoek niet onderzocht. Evenmin werd ingezoomd op wetenschapscommunicatie als vorm van valorisatie. Wetenschapscommunicatie wordt door de overheid omschreven als "een (inter)actieve manier van informeren en dialogeren over wetenschap door middel van verschillende strategieën, aangepast aan specifieke

doelgroepen, met als uiteindelijk doel het opwekken van interesse, het vergroten van de kennis, het vormen van attitudes en opinies, enzovoort". De inbedding ervan in de verschillende associaties toont sterke onderlinge verschillen, wat implicaties heeft voor de invulling en uitvoering ervan, waarbij de klemtoon kan liggen op activiteiten gaande van communicatie, over het ontwikkelen van een vertaalslag, tot het werkelijk vermaatschappelijken van onderzoek. Gezien deze differentiatie binnen de verschillende instellingen en associaties kon wetenschapscommunicatie niet worden opgenomen in de empirische analyse.

ADVIES

Een stimulerend valorisatiebeleid is gericht op het motiveren, responsabiliseren, ondersteunen en verbinden van alle betrokkenen op alle niveaus:

- individuele onderzoekers;
- kennisinstellingen (universiteiten en hogescholen);
- de overheid (meer bepaald de instellingen verantwoordelijk voor het wetenschaps- en innovatiebeleid);
- (potentiële) gebruikers, waaronder de bedrijfswereid.

Het onderzoeksproject legt belemmerende en faciliterende factoren voor valorisatie (van onderzoek in de H&SW) bloot ten aanzien van betrokkenen op al deze niveaus. In strikte zin kan de VRWI enkel de overheid adviseren, m.b.t. haar beleid. Voorliggend advies bevat aanbevelingen naar alle niveaus.

Conform het onderzoeksrapport, formuleert de VRWI vier clusters van aanbevelingen (al dan niet specifiek voor de H&SW) namelijk:

- het belang van (maatschappelijke) valorisatie (h)erkennen en (maatschappelijke) valorisatie waarderen;
- het voldoende breed opvatten van valorisatie;
- het zichtbaar maken van valorisatie (in de humane en sociale wetenschappen);
- het ondersteunen van valorisatie.

1. BELANG VAN (MAATSCHAPPELIJKE) VALORISATIE (H)ERKENNEN EN (MAATSCHAPPELIJKE) VALORISATIE WAARDEREN

1.1. Actieve rol onderzoeker in valorisatieverhaal, maar cultuuromslag nodig

De VRWI is van mening dat de onderzoeker zelf centraal staat in het valorisatieverhaal. Het is in de eerste plaats de onderzoeker die een actieve(re) rol moet opnemen om zijn kennis beschikbaar te stellen aan en bruikbaar te maken voor de maatschappij.

De vaststellingen uit het rapport wijzen echter op het bestaan van tal van individuele dispositionele drempels, zoals de vrees voor verlies van autonomie, onderzoeksplezier,

'scientific leverage' en visibiliteit en de vrees om marktverstoring te werken. Ook leeft de hypothese dat "toegepast onderzoek (en valorisatie) het fundamenteel onderzoek vervuilt". Motiveren, stimuleren en begeleiden van onderzoekers naar (meer) valorisatie is dus aangewezen.

Ten eerste houdt dit in dat we een cultuuromslag moeten teweegbrengen die de mythe doorbreekt dat "toegepast onderzoek (en valorisatie) het fundamenteel onderzoek vervuilt" en dat onderzoekers die betrokken zijn in gerichte onderzoeksactiviteiten hun aandacht voor het niet-gerichte fundamenteel onderzoek verliezen. Een hulp hierbij zijn de resultaten van recent onderzoek dat aantoont dat dergelijke verdringingseffecten niet kunnen gesubstantieerd worden, maar dat het tegendeel waar is: beide versterken elkaar. Ook het FWO neemt initiatieven om de onderzoekers te sensibiliseren voor de maatschappelijke relevantie van hun onderzoek.

Het verruimen van de evaluatiecriteria voor onderzoekers (zie verder) naar 'maatschappelijke dienstverlening' zou dergelijke cultuuromslag wellicht ook stimuleren.

Daarnaast moeten onderzoekers zich (leren) bezinnen over mogelijkheden tot valorisatie (breed gedefinieerd) van hun onderzoek. Ze moeten meer over valorisatie van hun wetenschappelijke kennis communiceren en meer 'ondernemerschap' ontwikkelen. In een verruimde Schumpeteriaanse betekenis van het woord bedoelen we hiermee dat meer onderzoekers zich als 'ondernemers' zouden gedragen, i.c. als verstoorders van het evenwicht, zoekend naar nieuwigheden, als detecteerdere van mogelijkheden voor kennisbenutting en co-creatie, en daartoe proactief op zoek gaan naar bronnen hiervoor (financiële middelen, netwerken, medewerkers). Onderzoekers kunnen ook meer actief deelnemen aan het maatschappelijk debat.

1.2. Valorisatie als basisopdracht van kennisinstellingen steviger verankeren en waarderen

Hoewel de associaties een strategisch beleid voeren inzake valorisatie m.b.t. het Industrieel Onderzoeksfonds (IOF) en de Interfaceactiviteiten, en hiervoor om de vijf jaar een strategisch plan moeten opstellen, is er op het niveau van de kennisinstellingen nog te weinig daadwerkelijke (h)erkenning van het belang van valorisatie van onderzoek. Het algemene beleid van de kennisinstellingen is nog te weinig doordeesemd van het belang van valorisatie van onderzoek en in het bijzonder van maatschappelijke valorisatie van onderzoek.

Zo worden inspanningen op het vlak van valorisatie in het algemeen onvoldoende erkend. Er is een gebrek aan waardering voor valorisatie en maatschappelijke dienstverlening in de beoordelingscriteria voor evaluatie en de curricula van onderzoekers. Specifiek voor de humane en sociale wetenschappen blijkt verder een gebrek aan waardering in de allocatiemechanismen en een tekort aan ondersteunende 'incentives'.

De VRWI beveelt daarom aan dat de kennisinstellingen een stap verder zetten om ook de derde pijler in hun missie, namelijk socio-economische dienstverlening, gelijkwaardig op te nemen. Valorisatie in brede zin moet steviger worden verankerd als onderdeel van één van hun basisopdrachten en moet als volwaardige taak worden ontwikkeld. Recente aanbevelingen van het Nederlandse Rathenau-instituut liggen in dezelfde lijn: zij stellen valorisatie als feitelijke kerntaak van universiteiten voorop.

Hoewel de kennisinstellingen hierin autonoom zijn, kan de Vlaamse overheid een stimulerende rol spelen en 'incentives' geven. Ook kunnen we de kennisinstellingen verantwoording laten afleggen over de mate waarin en de wijze waarop ze valorisatie (breed gedefinieerd) stimuleren, waarderen en realiseren in hun algemeen beleid. Dit zou ten goede kunnen komen van de humane en sociale wetenschappen.

Via de uitbouw van een formatie van IOF mandaathouders werden binnen de kennisinstellingen al academische profielen ontwikkeld waarin de primaire taak op de valorisatie van onderzoek is gericht. De Raad stelt daarnaast voor om de kennisinstellingen ertoe aan te zetten om nog meer en/of andere heterogene wetenschappelijke loopbanen te ontwikkelen. Zo kunnen ze wetenschappers de tijd en middelen geven om te valoriseren in verschillende mogelijke formules: deeltijds gedurende lange tijd, voltijds gedurende bepaalde periodes.

Valorisatie van onderzoek zou ook beter kunnen gewaardeerd worden in het loopbaantraject van wetenschappelijk personeel, bijvoorbeeld door het volwaardig op te nemen in de beoordelingscriteria. Uiteraard moeten de criteria een weerspiegeling zijn van het brede valorisatieconcept (niet enkel patenten maar ook bv. catalogi, zie verder 'meten is weten').

1.3. (H)erkenning van valorisatie met een niet-economische finaliteit

Uit het onderzoeksproject werd duidelijk dat maatschappelijke meerwaardecreatie bij valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen een wezenlijke rol speelt. Zoals in de situering werd aangehaald, wordt de bredere maatschappelijke bijdrage

van wetenschappelijke kennis momenteel echter onvoldoende gevat en zichtbaar gemaakt, en wordt vooral gefocust op economische meerwaardecreatie. Er is nog onvoldoende expliciete (h)erkenning van de waarde en het belang van valorisatie met een niet-economische finaliteit.

Dit uit zich in het feit dat zowel voor het financieringsinstrumentarium als voor de ondersteunende diensten aan de kennisinstellingen (o.a. de Interfacediensten/Technologie Transfer Offices (TTO's)) nog steeds in belangrijke mate de beperkende logica van creatie van economische meerwaarde geldt, in interactie met industriële partners. Dit maakt het moeilijker voor de humane en sociale wetenschappen om hierop een beroep te doen, gezien zij vaker maatschappelijke meerwaarde creëren zonder economische terugverdieneffect. We kunnen stellen dat er nog heel wat ruimte is voor het meer toegankelijk en geschikt maken van financieringskanalen voor maatschappelijke valorisatie.

De VRWI wijst er wel op dat hoewel maatschappelijke valorisatie vaker voortvloeit uit onderzoek in de humane en sociale wetenschappen, dit hier zeker niet toe beperkt is. Ook in de medische sector bv. zijn heel veel doorbraken niet economisch van aard. Omgekeerd leidt ook onderzoek in de humane en sociale wetenschappen vaak tot economische meerwaardecreatie. In dit advies wordt daarom een onderscheid gemaakt tussen het stimuleren van valorisatie in de humane en sociale wetenschappen en het erkennen van maatschappelijke valorisatie, waarvoor vaak een andere aanpak nodig is.

Momenteel staan enkel het SBO-programma (strategisch basisonderzoek) en de PWO-middelen (projectmatig wetenschappelijk onderzoek) open voor projecten met een primair maatschappelijke finaliteit, voor alle disciplines en actoren. De 'IWT-doctoraatsbeurzen strategisch basisonderzoek' en het Tetra-kanaal staan weliswaar open voor de humane en sociale wetenschappen, maar enkel voor wat economische valorisatie betreft. Hoewel het regelgevend kader nu al maatschappelijke valorisatie toelaat in de 'IWT-doctoraatsbeurzen strategisch basisonderzoek', is dit niet geoperationaliseerd en komen projecten met een voornamelijk maatschappelijke inslag niet aan bod. Tetra betreft vooral technologie-gedreven kennisoverdracht. Sinds de oproep 2011-2012 is het begrip technologie verruimd, waardoor elke onderzoekdiscipline aan bod kan komen, zonder de noodzaak van een 'exacte' wetenschapscomponent. Humaan/sociaal wetenschappelijke kennistransfer is niet per definitie uitgesloten, maar moet altijd ook een economische finaliteit hebben. Het reglementair besluit van Tetra stipuleert dit heel expliciet. Ook 'bedrijf' kan hier ruim gezien worden: social profit organisaties (zoals ziekenhuizen of musea) kunnen deelnemen, zolang ze economisch valoriseren (kostenbesparingen,

tewerkstelling, investeringen, omzet). De 7,5% cofinanciering weliswaar moet afkomstig zijn van niet-publieke financiering. Hierdoor is er weinig marge voor maatschappelijke finaliteit binnen het huidige besluit. Ook IOF staat open voor de humane en sociale wetenschappen, maar laat enkel economische valorisatie toe.

Daarom beveelt de VRWI in dit advies expliciet aan om maatschappelijke valorisatie meer kansen te geven, en aldus indirect de humane en sociale wetenschappen 'mee in het valorisatiebad te krijgen'. En dit niet louter als ondersteuning van een project met voornamelijk economische finaliteit. Maatschappelijke valorisatie als doel op zich moet eveneens kunnen.

Met die expliciete focus op maatschappelijke valorisatie wil de VRWI geenszins een polarisatie tussen maatschappelijke valorisatie en economische valorisatie in het leven roepen. Economische valorisatie staat niet tegenover maatschappelijke valorisatie, maar moet gezien worden als één van de vormen van maatschappelijke valorisatie. Maatschappelijke valorisatie is een generieke term voor elke vorm van waardecreatie bovenop de wetenschappelijke meerwaarde.

De VRWI is zich ook heel goed bewust van het feit dat de vraag voor extra aandacht voor maatschappelijke valorisatie en voor uitbreiding naar maatschappelijke valorisatie van enkele financieringskanalen belangrijke consequenties heeft. In punt 4 van dit advies gaan we hier dieper op in.

1.4. Een brug slaan tussen maatschappelijk middenveld en academische wereld

Vlaanderen is wereldwijd één van de regio's met het sterkste verenigingsleven en maatschappelijk middenveld. Deze organisaties zouden in hun werking nog meer kennis kunnen nemen en gebruik maken van voor hen relevante onderzoeksresultaten.

Een belangrijke stap in het beter valoriseren van onderzoeksresultaten in H&SW lijkt dan ook de brug te maken tussen deze organisaties en de academische wereld. De samenwerking met dergelijke organisaties kan bovendien een belangrijk aanknopingspunt zijn om concepten als 'maatschappelijke innovatie' via een bottom-up benadering concrete invulling te geven.

1.5. Erkenning valorisatie niet ten koste van niet-gericht fundamenteel onderzoek

De erkenning van het belang van valorisatie, en de daarmee gepaard gaande (extra) ondersteuning hiervoor, mag evenwel niet ten koste gaan van de erkenning en ondersteuning van onderzoek dat niet initieel op valorisatie is gericht. Dit niet-gericht onderzoek mag niet in de verdrinking komen door een verhoogde aandacht en waardering voor valorisatie. Valorisatie is maar mogelijk als er een stevige wetenschappelijke basis voor is en als er ruimte is voor experiment, creativiteit en vernieuwing.

2. HET CONCEPT VAN VALORISATIE VOLDOENDE BREED OPVATTEN

2.1. Naar een brede conceptualisering en brede invulling van valorisatie

In lijn met de internationale trends op het vlak van innovatiebeleid pleit de VRWI voor een brede conceptualisering en brede invulling van valorisatie. Dit geldt trouwens niet enkel voor de humane en sociale wetenschappen.

Het begrip valorisatie mag niet verengd worden tot de creatie van economische meerwaarde en de samenwerking met industriële partners. Het betreft verschillende finaliteiten of verschillende mogelijke meerwaarden die kunnen worden gecreëerd: economische, sociale, culturele, democratische, ecologische meerwaarde, alsook meerwaarde op het terrein van het fysisch en psychologisch welbevinden. Het is belangrijk te erkennen dat deze allen evenwaardig zijn en elkaar niet uitsluiten.

Valorisatie wordt ook niet enkel gemeten door aantal spin-offs, licenties en patenten. De VRWI wijst hierbij nog eens nadrukkelijk op de verschillende mogelijke valorisatiepaden:

- Publicaties, presentaties, producties, performances;
- Spin-offs, patenten, licenties;
- Contractonderzoek en collectief onderzoek;
- Uitwisseling van mensen;
- Training en opleiding;
- Consultancy;
- 'andere'.

Voor concrete voorbeelden van deze verschillende valorisatiepaden verwijzen we naar de casestudies in het onderzoeksrapport.

In 'Naar waarde geschat? Valorisatie van onderzoek in de humane en sociale wetenschappen', wordt valorisatie gedefinieerd in lijn met de werkdefinitie die de Nederlandse Adviesraad voor Wetenschap en Techniek (AWT) voorstelde², namelijk *“een proces dat ervoor zorgt dat wetenschappelijke kennis kan gebruikt worden in de praktijk. Valorisatie is het geschikt en bruikbaar maken van onderzoeksresultaten opdat de kans groter wordt dat derden ze zouden kunnen benutten.”*

Valorisatie omvat interacties met verschillende maatschappelijke partners (for-profit, non-profit, publieke sector). De 'derden' in bovenstaande definitie zijn bijvoorbeeld beleidsverantwoordelijken, leidinggevenden en medewerkers in het bedrijfsleven en in de civiele maatschappij, professionals, onderwijzend personeel, en het grote publiek in het algemeen. Ze kunnen op het einde van de rit betrokken worden, maar ook al bij de aanvang van het valorisatieproces. Ze kunnen kennis aangereikt krijgen nadat die door onderzoekers werd opgebouwd en klaar gemaakt voor benutting. Ze kunnen evenwel ook de valorisatie mee vorm geven, mee kennis opbouwen, door mee de onderzoeksvragen te formuleren, kennis uit de praktijk in te brengen, nieuwe vragen te stellen onderweg, methodieken voor kennisoverdracht aan te reiken, etc. Valorisatie is met andere woorden een breed en interactief proces.

Er is tenslotte geen uniek valorisatie pad. Valorisatie kan verschillende vormen aannemen naargelang de oorsprong van de financiële inbreng en de inclusiviteit, de intensiteit, de breedte en de locus van de interactie met de gebruikers. Het vindt plaats zowel in projecten, in onderzoeksprogramma's en -lijnen, als in structureel verankerde entiteiten. Een eerste aanzet tot typologie wordt in het onderzoeksrapport gegeven.

2.2. Een gedeelde visie

Een stimulerend valorisatiebeleid vertrekt van een gedeelde visie op en conceptualisering van valorisatie van onderzoek. Vermits het brede valorisatieconcept momenteel nog niet verworven is, laat staan ingebouwd is in het ondersteunende beleidsinstrumentarium, in kennisinstellingen, bij onderzoekers en gebruikers, beveelt de VRWI aan hierover samen met alle disciplines (dus ook deze die niet tot de humane en sociale wetenschappen behoren) een consensus op te bouwen en op basis hiervan een beleid en praktijk te ontwikkelen.

² AWT-advies 'Alfa en Gamma stralen. Valorisatiebeleid voor de Alfa- en gammawetenschappen', 2007

3. VALORISATIE IN DE HUMANE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN ZICHTBAAR MAKEN

3.1. Indicatoren ontwikkelen om valorisatie in brede zin te meten

(Maatschappelijke) valorisatie van humaan en sociaal wetenschappelijk onderzoek is een realiteit. Zoveel is duidelijk uit de resultaten van de VRWI-onderzoeksopdracht.

Maar verder blijkt ook dat de humane en sociale wetenschappen gevangen zitten in een 'paradox van alomtegenwoordigheid en onzichtbaarheid'. Dit is onder meer een gevolg van de moeilijke meetbaarheid van valorisatie in brede zin en is vooral een probleem voor de eerder kleinschalige valorisatie-initiatieven. Het ontbreken van criteria en indicatoren voor valorisatie resulteert in te weinig empirische evidentie over processen en praktijken van valorisatie van onderzoek enerzijds en over impact van valorisatie van onderzoek anderzijds.

Daarom vindt de VRWI het belangrijk om instrumenten en indicatoren te (laten) ontwikkelen:

- enerzijds om valorisatie, in haar breedheid van finaliteiten en veelheid van vormen, zichtbaar te maken;
- anderzijds om de impact van valorisatie van onderzoek (in het bijzonder in de sociale en humane wetenschappen) te meten.

Indicatoren voor het brede valorisatieconcept zijn momenteel vooral kwalitatief en beschrijvend van aard. Voor het inbrengen van de valorisatiecomponent in financieringsmodellen of verdeelsleutels zijn echter kwantitatieve indicatoren nodig. Een aantal casestudies uit het onderzoeksrapport kunnen gemonitord worden aan de hand van meer traditionele klantgerichte indicatoren, equivalent aan wat gangbaar is.

Er is bijkomend studiewerk nodig om ook kwantitatieve indicatoren te ontwikkelen voor een breed valorisatieconcept, dat van toepassing moet zijn op alle wetenschapsdomeinen. Dit gebeurt best in samenwerking met de betrokkenen.

De VRWI is zich ervan bewust dat dit geen eenvoudige oefening is. We moeten het risico vermijden op het hanteren van endogene criteria t.t.z. criteria die de onderzoeker zelf kan invullen (bv. disseminatie van onderzoeksresultaten, communicatie-events, ...). Dit leidt immers tot subjectieve interpretatie zonder 'harde' externe kwaliteitsbeoordeling.

(Lopende) oefeningen op Vlaamse niveau rond het ontwikkelen van indicatoren (wetenschapscommunicatie, onderzoek in de kunsten, PWO) kunnen als inspiratiebron dienen. Ook verwijzen we naar het rapport 'Waardevol – Indicatoren voor valorisatie' van eind 2011 dat de resultaten bundelt van een verkenning van het Nederlandse Rathenau Instituut, Technologiestichting STW en Technopolis naar de mogelijkheden van het gebruik van zowel kwantitatieve als kwalitatieve indicatoren voor kennisvalorisatie in ruime zin.

3.2. Valorisatie correct communiceren

Om de zichtbaarheid van onderzoek uit de humane en sociale wetenschappen te verhogen, kan het gebruikersveld worden gestimuleerd om op een meer systematische wijze over het gebruik van wetenschappelijke inzichten te communiceren.

Ook de media kunnen we ertoe aansporen om meer, correct en goed onderbouwd, en op een evenwichtige wijze valorisatie van onderzoek, zowel groot- als kleinschalig, zowel baanbrekend als bescheiden, voor het voetlicht te brengen (in populair geschreven, gesproken en beeld- communicaties, in documentaires, nieuwsitems, duidings- en ontspanningsprogramma's). Deze aanbeveling geldt evenwel voor alle disciplines, dus evenzeer voor de exacte en toegepaste wetenschappen.

4. VALORISATIE ONDERSTEUNEN

4.1. Meer transparantie brengen in het financieringsinstrumentarium

Uit het onderzoeksrapport blijkt dat de informatie en communicatie over mogelijke financieringskanalen (voor valorisatie van onderzoek) als ondoorzichtig ervaren wordt. Vooral bij de humane en sociale wetenschappen, waar valorisatie minder is ingebed, zijn deze kanalen minder bekend.

De VRWI beveelt daarom aan om de transparantie van het Vlaamse financieringsinstrumentarium voor onderzoek en innovatie te verhogen, zodat duidelijk(er) wordt op welke kanalen een beroep kan worden gedaan voor (maatschappelijke) valorisatie.

De VRWI denkt hierbij ook aan de onderzoeksbudgetten die beschikbaar zijn binnen de verschillende beleidsdomeinen voor beleidsvoorbereidend onderzoek. Deze bieden heel wat opportuniteiten voor de H&SW. Met de Steunpunten Beleidsrelevant onderzoek werd al een grote mate van stroomlijning en continuïteit in dit soort onderzoek gebracht. Het zijn in

belangrijke mate, zo niet uitsluitend, de H&SW die deelnemen in de Steunpunten Beleidsrelevant onderzoek. Daarnaast blijven evenwel nog budgetten bestaan voor projectmatig beleidsondersteunend onderzoek op korte termijn.

Ook de universiteiten en hogescholen zelf kunnen hun steentje bijdragen door een voldoende, heldere en correcte communicatie naar de onderzoekers te hanteren over de financieringsinstrumenten voor onderzoek- en ontwikkeling. Aandacht voor de eigenheid van de verschillende disciplines is een basisvoorwaarde.

4.2. IWT-doctoraatsbeurzen, Tetra en IOF verruimen naar maatschappelijke valorisatie: belangrijke voorwaarden

In opvolging van punt 1.3 '(H)erkenning van valorisatie met een niet-economische finaliteit' pleit de VRWI ervoor om voor de 'doctoraatsbeurzen strategisch basisonderzoek' de verruiming naar maatschappelijke valorisatie effectief mogelijk te maken door hiertoe in de nodige budgetten te voorzien. De aanpassing van de regelgeving dateert al van begin 2009. De effectieve implementatie laat echter nog steeds op zich wachten, in tegenstelling tot het eerdere pleidooi van de VRWI om de beurzen zo snel mogelijk voor een maatschappelijke finaliteit open te stellen, mét de nodige financiële middelen.

Bovendien is het een feit dat - inherent aan de academisering van de hogeschoolopleidingen - meer onderzoekers een beroep (zullen) doen op de bestaande financieringskanalen, en er dus meer druk komt te liggen op een aantal financieringskanalen voor onderzoek die aansluiten bij het profiel van deze opleidingen.

Het Tetra-kanaal zou eveneens moeten worden opengesteld voor maatschappelijke valorisatie.

De VRWI stelt voor dat ook de regelgeving voor het IOF wordt aangepast, zodat dit kanaal kan worden opengesteld voor maatschappelijke valorisatie. Dit zou ook toelaten dat IOF-mandaathouders ook de expliciete rol van valorisatiemanagers voor maatschappelijke valorisatie op zich kunnen nemen.

Zoals reeds in punt 1.3 van dit advies werd aangebracht, brengt deze keuze belangrijke consequenties met zich mee.

Een belangrijke voorwaarde bij de mogelijke uitbreiding is dat de slaagkansen hierdoor niet gehypothekeerd of verder verlaagd worden. Deze uitbreiding moet dus gepaard gaan met

een uitbreiding van het budget en het terug oppikken van het beloofde groeipad voor het IOF-kanaal. Het meerjarengroeipad voor O&O – waartoe de Vlaamse Regering in mei 2011 een verbintenis aanging – biedt mogelijkheden voor dergelijke uitbreidingen.

Het spreekt eveneens voor zich dat deze financieringskanalen duidelijker moeten worden afgestemd op de creatie van niet-economische meerwaarden en op de interactie met niet-industriële partners. Hiertoe moeten de criteria voor de beoordeling van projecten, de samenstelling van beoordelingscommissies, de handleidingen etc. worden aangepast, conform de brede definitie voor maatschappelijke valorisatie die we hier naar voor schuiven.

4.3. Opdracht en financieringswijze van Interfacediensten verruimen

De TTO's zijn gebaseerd op een business model waarbij voornamelijk die zaken gesteund worden met economisch terugverdieneffect. Daar waar de TTO's zich in de beginjaren vooral concentreerden op technologisch onderzoek, besteedden ze de laatste jaren wel degelijk aandacht aan valorisatie van projecten uit de H&SW, op voorwaarde dat deze het potentieel hebben zichzelf terug te verdienen. Dit wordt aangebracht in het rapport als een aantal succesvolle cases.

De VRWI ondersteunt deze evolutie ten volle en is ervan overtuigd dat er nog groeiend valorisatiepotentieel is bij de S&HW. Indien de Vlaamse overheid oordeelt dat ook maatschappelijke waardecreatie zonder direct economisch terugverdieneffect moet gestimuleerd worden door de TTO's, zal ze daarvoor extra subsidies moeten uittrekken. Ook hier biedt het meerjarengroeipad mogelijkheden.

4.4. Interdisciplinariteit, samenwerking en netwerking optimaal kansen geven

Uit de analyse blijkt dat samenwerking en netwerking van primair belang is om te komen tot maatschappelijk relevant onderzoek. Samenwerking (interdisciplinair, tussen hogescholen en universiteiten, en met de gebruikers) biedt een grote meerwaarde voor het realiseren van valorisatie van onderzoek. Bovendien werken interdisciplinaire en -institutionele initiatieven als extra hefboomen en kunnen ze unieke kritische massa mobiliseren. Vaak ontstaat ook de grootste vooruitgang waar verschillende disciplines elkaar ontmoeten.

Samenwerking en netwerking houdt echter grote uitdagingen in op organisatorisch en inhoudelijk vlak. Allerhande schotten tussen betrokken partijen en een tekort aan tijd (middelen) bemoeilijken de netwerking onder onderzoekers. Ze bemoeilijken ook netwerking tussen onderzoekers, gebruikers en opdrachtgevers. Dit omwille van eigen structuren, culturen en prioriteiten en anderzijds omwille van wederzijds onbegrip door verschillen in discours en taalgebruik.

Daarom wil de VRWI een lans breken voor interdisciplinaire samenwerking. Interdisciplinariteit moet optimaal kansen krijgen door alle mogelijke hinderpalen (o.a. structurele en financiële) weg te werken, zonder in te boeten aan kwaliteitsnormen. Onderzoekers moeten uiteraard zelf ook initiatief nemen en interdisciplinaire samenwerkingen aftasten.

Interdisciplinaire projecten met zowel een economisch als een niet-economisch luik moeten gestimuleerd worden. Het is belangrijk dat het multidisciplinaire karakter reeds in de conceptfase van de projecten aanwezig is. Hiervoor moet meer inspanningen geleverd worden zowel in de groep van de 'hard sciences' als in de groep van de 'soft sciences'. Hoewel de rol van maatschappelijke (ethische, culturele, juridische) aspecten in economische valorisatie zeer belangrijk is, mogen we interdisciplinaire samenwerking niet zien als louter ondersteuning vanuit de humane en sociale wetenschappen voor (valorisatie van) het technologische. Interdisciplinaire projecten, waaraan de verschillende disciplines op een evenwaardige basis en 'niet gezuild' deelnemen, moeten meer worden gestimuleerd.

Maar daarnaast kan dergelijke samenwerking ook een stimulerend effect hebben op de onderzoekers uit de humane en sociale wetenschappen om meer aan valorisatie te doen.

Tenslotte zou in het financieringsinstrumentarium in voldoende ruimte moeten worden voorzien voor netwerking tussen onderzoekers onderling en tussen onderzoekers en (potentiële) gebruikers.

4.5. Valorisatiekennis bij onderzoekers bevorderen

Onderzoekers, gebruikers en opdrachtgevers beschikken niet altijd over voldoende valorisatiekennis en –kunde. Waar het bij gebruikers vooral gaat om vaardigheden op vlak van adequate vraagstelling en –sturing, gaat het bij onderzoekers vaak om kennis en kunde in functie van een efficiënte planning en budgettering en op vlak van participatieve valorisatiemethoden en -technieken. Bij opdrachtgevers en financierders (tevens al dan

niet gebruikers) gaat het om een goed begrip van welke middelen nodig zijn voor het realiseren van de geplande én gaandeweg aangewezen gebleken valorisatie.

Bovendien zijn veel onderzoekers uit de humane en sociale wetenschappen niet op de hoogte van de mogelijkheid van ondersteuning door de Interfacediensten voor onderzoek vanuit hun discipline. Algemeen heeft men in de humane en sociale wetenschappen tot dusver weinig ervaring met het werken met 'valorisatiemanagers' of 'projectmanagers'.

Hier wijst de VRWI op de rol van de kennisinstellingen als opleiders en werkgevers van onderzoekers. Vermits efficiënte valorisatie vaak zowel een interdisciplinaire benadering als inzicht in de logica en werkingsprincipes van het praktijk- en beleidsveld vereist, wijst de VRWI erop dat de opleiding van studenten te vak- en wetenschapsspecifiek is en dat het aangemoedigde carrièrepad van onderzoekers te strikt academisch is.

De VRWI stelt voor dat kennisinstellingen hun onderzoekers en studenten in vorming en opleiding ook kennis en kunde bijbrengen op het vlak van valorisatie. De 'doctoral schools' kunnen een rol spelen bij het bijbrengen van dergelijke 'transferrable skills' aan jonge onderzoekers.

Zoals eerder gesteld, moet de onderzoeker zelf een actieve(re) rol opnemen. Daarom bevelen we aan de onderzoekers aan om sneller met ideeën voor valorisatie naar de interfacediensten te stappen en voorstellen af te toetsen bij financierende instanties. We verwijzen hierbij naar punt 1.2 waarin aanbevelingen worden gedaan om de onderzoekers te incentiveren om aan valorisatie te doen en ook om dit te waarderen.

Het verdient aanbeveling zich op dusdanige schaalgrootte te organiseren dat valorisatie van onderzoek op afdoende wijze kan georganiseerd worden (waarbij er enerzijds voldoende kritische massa aanwezig is, maar anderzijds ook voldoende specifieke expertise en competenties).

4.6. Nood aan verdere en langere ondersteuning

Daarnaast legt het onderzoeksproject ook enkele algemene knelpunten voor valorisatie bloot, waarvoor betere ondersteuning op diverse manieren een oplossing kan bieden:

- Middelen voor 'nazorg' ontbreken, terwijl valorisatie grotendeels pas na afloop van het project op gang komt en er vaak middelen nodig zijn in functie van kennis- en productbeheer of voor verdere doorvertaling of herwerking van de valorisatieoutput

om het valorisatiepotentieel te realiseren. Ook voor 'nazorg' (disseminatie van resultaten, formulering van nieuwe/volgende onderzoeksvragen in samenwerking met gebruikers,...) zou voldoende ruimte moeten worden voorzien.

- In de relevante financieringskanalen voor onderzoek en innovatie zou voldoende flexibiliteit moeten worden ingebouwd om plaats te kunnen geven aan verschillende types van valorisatie-activiteiten en -processen.
- Het uitwerken van kwalitatief hoogstaande onderzoeksvorstellen is vaak (te) tijdsintensief in verhouding tot de mogelijke personeelsinzet ervoor.
- Weinig kapitaalcrachtige (potentiële) gebruikers kunnen financieel ondersteund worden in hun vraag naar valorisatie, hetzij door
 - Deze (potentiële) gebruikers te subsidiëren;
 - Inzet van welwillend privaat kapitaal (mecenaat, sponsoring, participatie met lage kapitaalsvergoeding, interest met lage rente of renteloze lening) dat door derden ten behoeve van deze potentiële gebruikers wordt ingezet te faciliteren (bv. via fiscale gunstmaatregelen).

De VRWI onderschrijft de twee eerste van deze aandachtspunten en beveelt aan hier voldoende aandacht aan te geven.

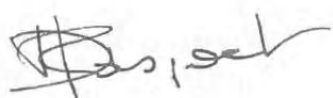
5. TOT SLOT

De studie toont aan dat de wetenschappelijke kennis over valorisatie in brede zin nog verder kan uitgebreid en verfijnd worden, om zo de ondersteuning van valorisatie verder te onderbouwen.

Zo is er een lacune in de wetenschappelijke kennis omtrent de aard en omvang van valorisatie in brede zin. De valorisatietyologie en de analyse van de geldstromen in het eindrapport zijn eerste vingeroefeningen die verdere uitbreiding, aftoetsing en verfijning behoeven.

Zo kan ook de oefening tot indicatorenontwikkeling die voorgesteld wordt, begeleid worden op basis van de zich verder ontwikkelende wetenschappelijke kennis.

Tevens kan wetenschappelijke ondersteuning geboden worden bij de ontwikkeling van instrumenten die toelaten om valorisatie op alle niveaus effectief en efficiënt vorm te geven.

Danielle Raspoet
Secretaris

Dirk Boogmans
Voorzitter

VLAAMSE RAAD
VOOR WETENSCHAP
EN INNOVATIE

FLEMISH COUNCIL
FOR SCIENCE
AND INNOVATION

KOLONIËNSTRAT 56
B-1000 BRUSSEL
WWW.VRWI.BE

T +32 2 212 94 10
F +32 2 212 94 11
INFO@VRWI.BE

D. BOOGMANS | VOORZITTER
D. RASPOET | SECRETARIS

